

IN MEMORIAM ZASLUŽNI PROFESORICI BREDI POGORELEC

»O lastnem razmerju do slovenskega narodnega vprašanja čudno težko spregovorim. Nekam sram me je čustev, na splošno obotavljivo sporočam spoznanja, ki so v meni od nekdaj jasna in trdna. Nemara me pri tem ovirajo okoliščine: navadili smo se literarnega mita o nenavadni, neimenitni in nadvse skromni, neslavni preteklosti, ki da jo v novejši zgodovini zares razsvetljuje le kres vseljudske vstaje v zadnji vojni. Vstaja je bila veliko dejanje in najbrž bi tudi jaz tako ocenjevala zgodovino, če se ne bi pri svojem delu toliko ukvarjala z zgodovino slovenskega knjižnega jezika in če ne bi pri tem že zdavnaj spoznala, da čudež ni v tem zadnjem dejanju, ki je obsijalo obzorje našega spomina, ampak v vsej ustvarjalni zgodovini preživetja Slovencev na tem prelepem koščku sveta, ki mu je Valentin Vodnik nadel pomenljivo ime: prstan Evropin.«

(Breda Pogorelec, *Črni optimizem*. Pričevanja, december 1984, 177)

Letos sredi julijske vročine, natančno 20. julija, je za vedno odšla z življenjskega odra profesorica Breda Pogorelec. Naj mi bo dovoljena ta prisposoba: ne gre samo za dejstvo, da je bila hčerka »učitelja po izobrazbi, vendar igralca, umetnika po srcu«, kot v Črnem optimizmu, svojem mestoma pretresljivem biografskem eseju, ocenjuje svojega očeta; gre predvsem za dejstvo, da je bila tudi sama v javnem nastopu, v javni govorjeni besedi najbolj iskri in pristna, da je bila obdarjena z izjemno sposobnostjo hitre, če je bilo potrebno tudi zavzeto kritične, vendar inteligentne reakcije. Kultura javne govorjene besede je bila ne po naključju že tako rekoč na začetku znanstvenega delovanja eno izmed njenih produktivnih raziskovalnih področij.

Vendar za profesorico Bredo Pogorelec velja, da so jo ves čas vznemirjali in zaznamovali njeno ravnanje zlasti dogodki znotraj slovenske družbe, tisti, ki jih je vide-la v usodni povezavi s slovensko kulturo, natančneje – slovenskim jezikom, ki ga je razumela kot temeljni izraz slovenstva. Nič čudnega torej, da je tudi njeno strokovno in znanstveno delo pustilo najmočnejše sledi, da je torej najbolj prepoznavno na dveh področjih – na kritičnem spremljanju slovenščine v družbi, se pravi na tako rekoč sprot-nem razčlenjevanju položaja knjižne slovenščine, in seveda na razčlenjevanju zgodovinske poti, ki je pripeljala do oblikovanja modernega slovenskega knjižnega jezika. V obeh primerih gre za tesno soodvisnost jezika in družbenih okoliščin, v katerih se je znašel; jezikovni fenomen je razumela predvsem kot odsev stopnje demokratičnosti njegovih nosilcev.

Zelo veliko intelektualne in sploh osebne, človeške energije je posvetila slovenščini v javnosti, slovenski javni besedi, zlasti slovenščini v šoli, dejavnosti, ki se je začela sredi 70-ih let prejšnjega stoletja in za katero lahko rečemo, da je postala ena izmed pomembnih prvin slovenske državnosti. Leta 1975 je bila med pobudniki akcije za ureditev razmerja do slovenske javne besede, ki je potekala znotraj RK SZDL in Slavističnega društva Slovenije, katerega predsednica je bila. V tem času so se tudi že začele vsebinske priprave na znameniti portoroški posvet o jeziku, ki je bil maja 1979; pod uredništvom profesorice Pogorelec mu je sledil zbornik prispevkov s tega posveta z naslovom *Slovenščina v javnosti*; kar šest razprav je v avtorstvu ali soavtorstvu vezanih na njeno ime. Ponoviti velja misel iz uvodnega poročila, kjer podaja zgodovinski pregled

družbene vloge slovenščine: »Prva napoved akcije /v zvezi s slovenščino v javnosti/ je bilo Pismo o jeziku leta 1965. Vendar vse kaže, da je bilo potrebno še veliko let, /.../ da je mogoče razpravljati o slovenskem jeziku v javnosti kot o družbenem in političnem vprašanju Slovencev, pomembnem za njihov obstoj in prihodnost.« (1983, 17).

Na vprašanja slovenske javne besede je mogoče tako rekoč neposredno navezati njeno ves čas zelo živo razmerje do slovenščine v šoli. Izkušnje, ki jih je pridobila takoj po diplomi 1952. leta, ko je kot profesorica slovenščine službovala dobri dve leti in pol v Brežicah, so se izoblikovale v spoznanje, da ima na »kulturno raven ljudstva« šola temeljni vpliv, saj mora biti »zmeraj naravnana naprej, zato njen delež ni toliko v količini znanja, kolikor v prizadevanjih naučiti misliti, spoznavati logiko družbenega razvoja« (Črni optimizem, 1984). Odločna je bila tudi njena zavrnitev skupnih programskih jeder, saj je materni jezik in šolo, v katero je vgrajen, razumela kot najneposrednejši kazalec narodove suverenosti. Kot ugotavlja v razpravi *Izhodišče in teoretske osnove slovenskega jezika* je zlasti šola tista, ki mora temeljiti na spoznanju o neodtujljivosti vloge materinščine pri osebnotnem razvoju. In vendar že 1984. leta piše o »črnem optimizmu«, kajti kot naravnost preroško nadaljuje: »V novih razmerah postaja ves svet manjši, drug drugemu se približujemo, pa bo še težje obdržati in razvijati dediščino. Verjamem, da bomo Slovenci tudi to zmogli, a bo treba vendarle več storiti in kaj več reči. Tudi v šoli. Le da šola ne bo prav nič pomenila, če se ne bomo skupaj potrudili in ji vrnili vlogo, ki jo je v našem narodnem življenju nekoč že imela in smo tudi zaradi nje in v njej dosegli današnjo raven.«

In samo nekaj besed še o njeni znanstveni navezanosti na zgodovino (knjižnega) jezika, kjer zopet ne gre samo za znanost, ampak tudi za občudovanje življenjske moči slovenskega jezika, ki je zmogel stvaritve slovenskega impresionizma in simbolizma, ki je skratka zmogel zlasti Cankarjev opus; veliko slogovnih razprav je namenila prav temu avtorju. Iz bogatega nabora razprav na temo zgodovine slovenščine naj izločimo samo eno, ki bi lahko pomenila neke vrste zasnovo monografske obdelave zgodovine slovenskega jezika. Imenitna razprava, ki je izšla kot priloga Informativnega zbornika Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture 1974. leta, nosi naslov *Razvoj slovenskega knjižnega jezika*, njena tematika pa sega od predknjižne stopnje, t. i. kulturnega jezika, do 19. stoletja oz. do »ustaljevanja slovenske knjižne izreke, /ki/ se začne s Škrabčevu razpravo o slovenskem vokalizmu« iz 1870. leta. Delo odlikuje ne samo jezikoslovnotipološka analiza slovenskega gradiva, ampak tudi upoštevanje družbenih okoliščin njegovega nastanka.

Pričujoči zapis pomeni le utrinek iz bogatega vsestranskega dela profesorice Brede Pogorelec, rojene Ljubljankanke (1. 1. 1928), učenke znamenitega profesorja Frana Ramovša, sicer najmlajše predstavnice druge oz. tretje prav tako uspešne generacije učiteljev 1919. leta ustanovljene moderne (sodobne) ljubljanske univerze. Podiplomski študij v Krakovu, zlasti pri profesorjih kot sta bila Klemensiewicz in Kuryłowicz, ji je omogočil ne samo vpogled v aktualne evropske jezikoslovne smeri, ampak za visokošolskega učitelja tudi nujno potrebno osebnotno rast in razgledanost. – Pred slabimi dvajsetimi leti, ob njeni šestdesetletnici, sem skušala v Jeziku in slovstvu osvetliti njeno delo natančneje, po vseh področjih njenega jezikoslovnega in širšega kulturološkega delovanja. Sedaj naj mi bo dovoljeno samo še ponoviti besede, ki sem

jih izrekla ob slovesu na ljubljanskih Žalah: usojena ji je bila samosvoja življenjska pot – »s svojimi mislimi sem čisto sama«, mi je ob neki priložnosti pisala; tudi zato je pustila prepoznavne sledi v slovenski kulturni zgodovini.

Ada Vidovič Muha
Filozofska fakulteta v Ljubljani